

УДК 343.7(477)

Т. О. Павлова, канд. юрид. наук, доцент, доцент
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Кафедра кримінального права, кримінального процесу та криміналістики
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

СУДИМІСТЬ ЯК ПРИМУСОВИЙ ЗАХІД КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ

У статті на підставі аналізу Кримінального кодексу України та положень доктрини кримінального права розглянуто правову природу, правові наслідки судимості та її співвідношення з кримінальною відповідальністю, кримінальним покаранням та рецидивом.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, кримінальне покарання, судимість, рецидив.

Постановка проблеми. Судимість є одним з дискусійних інститутів кримінального права. Це пов'язано із суворими правовими наслідками, які настають для особи, що має судимість. На початку розвитку кримінального права ці наслідки мали суто вплив на фізичне тіло людини, оскільки це проявлялося у її тавруванні. Сьогодні, ці наслідки не пов'язані із впливом на тіло, а мають вплив на соціальну адаптацію та ресоціалізацію, хоча елементи певної стигматизації теж присутні, оскільки особі, яка має судимість доволі складно пристосуватися та повернутися у суспільство, яке, як правило, не здатне відноситися до осіб, що мають судимість, так само як до правослухняних громадян. Вказані правові наслідки судимості проявляються у певних правообмеженнях, які передбачені не тільки в Кримінальному кодексі України (далі – КК України), а й в інших законах України.

У Загальній частині чинного Кримінального кодексу України вперше передбачено розділ XIII – «Судимість», який складається з чотирьох статей: «Правові наслідки судимості» (ст. 88); «Строки погашення судимості» (ст. 89); «Обчислення строків погашення судимості» (ст. 90) і «Зняття судимості» (ст. 91) [1]. Ними охоплюється сукупність норм, які регулюють суспільні відносини, що пов'язані з судимістю, її погашенням та зняттям. У чинному Кримінальному кодексі України закріплені положення щодо визначення меж судимості, але досі не надано поняття судимості; не передбачено переліку кримінально-правових наслідків судимості; загальноправові наслідки судимості розпорошені по різних нормативно-правових актах та несистематизовані, що, безумовно, ускладнює розуміння інституту судимості та процес ресоціалізації засуджених осіб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню інституту судимості та суміжних кримінально-правових інститутів присвячені праці таких вчених: А. В. Андрєєва, В. В. Голіни, О. О. Книженко, І. І. Митрофанова, С. О. Муратової, М. І. Панова, К. В. Пугачова, Є. О. Письменського, А. О. Расюк, В. І. Тютюгіна, В. Д. Філімонова, М. І. Хавронюка, П. А. Хряпінського, С. С. Яценка, А. М. Яценка та ін. Але більшість проблем, пов'язаних із визначенням правової природи, правових наслідків судимості, визначенням її місця у системі заходів кримінально-правового впливу, досі залишаються ще не вирішеними.

Метою статті є аналіз положень Кримінального кодексу України та доктрини кримінального права щодо правової природи, правових наслідків та співвідношення судимості з іншими заходами кримінально-правового характеру.

Виклад основного матеріалу. Судимість – складне правове явище, яке має багатофункціональне соціальне і правове призначення. Інститут судимості тісно пов'язаний з іншими інститутами кримінального права, а саме злочин, кримінальна відповідальність, кримінальне покарання тощо.

пинається саме з погашенням або зняттям судимості, в іншому випадку покладення будь-яких правообмежень поза межами кримінальної відповідальності є незаконним.

Ми вважаємо, що судимість є примусовим заходом кримінально-правового характеру та реалізується у межах кримінальної відповідальності. Вчинення злочину, який містить певний склад злочину, передбачений Особливою частиною КК України (ч. 1 ст. 2 КК України), є підставою виникнення кримінально-правових відносин у межах яких відбувається притягнення особи до кримінальної відповідальності. Відповідно до п. 1.1. Рішення Конституційного Суду України від 27.12.1999 р. № 9-рп/99, кримінальна відповідальність настає з моменту набрання законної сили обвинувальним вироком [14].

Кримінальна відповідальність може бути реалізована в таких трьох формах. Перша форма – засудження винного, що виражається в обвинувальному вирокі суду, не пов'язаному з призначенням йому кримінального покарання (ч. 4 ст. 74 КК України). Другою формою реалізації кримінальної відповідальності є засудження особи, поєднане з призначенням їй конкретної міри кримінального покарання, від реального відбування якого засуджена особа звільняється з випробуванням (ч. 1 ст. 75, ч. 1 ст. 79 КК України). Третьою, найбільш типовою формою реалізації кримінальної відповідальності, є відбування винним призначеного йому судом кримінального покарання (наприклад, відбування кримінального покарання у виді обмеження волі на певний строк). Судимість як правовий наслідок засудження особи до певної міри кримінального покарання виникає при останніх двох формах реалізації кримінальної відповідальності.

Виникнення стану судимості відбувається за наступною схемою:

*Злочин → кримінальна відповідальність → кримінальне покарання →
судимість → погашення або зняття судимості
(у разі сприятливого спливу строків судимості) або рецидив
(якщо протягом спливу строків погашення судимості
особа вчинила новий злочин).*

Отже, судимість є правовим наслідком засудження особи до певної міри кримінального покарання та реалізується шляхом виникнення у особи стану судимості.

Стан судимості, як вже вказувалося, пов'язаний із додатковими правообмеженнями, які виникають поза межами кримінального покарання, після його відбуття, тому в юридичній літературі ведуться дискусії з приводу правомірності правообмежень, які виникають у наслідок визнання особи такою, що має судимість. Обмеження, які застосовують до особи, яка має судимість, мають як кримінально-правові, так і загальноправові наслідки та в період судимості виходять за рамки кримінального покарання, тому не є кримінальним покаранням, наприклад, заборона особам, які мають судимість, займати певні посади. Загальноправові наслідки, на нашу думку, порушують положення Конституції України та Загальної декларації прав людини. Так, у ст. 24 Конституції України проголошена рівність конституційних прав і свобод усіх громадян перед законом. Не може бути привілеї чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного й соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [15]. При здійсненні своїх прав і обов'язків кожна людина має зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом з метою забезпечення належного визнання й поваги прав та свобод інших і забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку й загальноного добробуту в демократичному суспільстві (ст. 29 Загальної декларації прав людини) [16]. Тому слід погодитися з О. М. Яремко, яка пише, що судимість слід враховувати тільки при вирішенні питань, пов'язаних із кваліфікацією злочинів, призначення та виконання покарань, тобто вона має зумовлювати лише кримінально-правові наслідки [5, с. 103]. У зв'язку з цим, із ч. 1 ст. 88 КК України пропонуємо викласти в наступній редакції «Судимість є правовим станом особи, який виникає у зв'язку із її засудженням

Т. А. Павлова, канд. юрид. наук, доцент, доцент
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова
Кафедра уголовного права, уголовного процесса и криминалистики
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

СУДИМОСТЬ КАК ПРИНУДИТЕЛЬНАЯ МЕРА УГОЛОВНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРА

Резюме

В статье на основе анализа норм Уголовного кодекса Украины, положений доктрины уголовного права сделан вывод о том, что судимость является правовым последствием осуждения лица к определённой мере уголовного наказания; состояние судимости связано с дополнительными правоограничениями, возникающими после отбытия наказания, поэтому общеправовые последствия судимости выходят за рамки уголовного наказания, следовательно, необоснованно ограничивают такое лицо в его правах; предлагается предусмотреть в Уголовном кодексе Украины перечень уголовно-правовых последствий судимости.

Ключевые слова: уголовная ответственность, уголовное наказание, судимость, рецидив.

T. A. Pavlova, PhD in Law, Associate Professor
Odessa I. I. Mechnikov National University
the Department of Criminal Law, Criminal Procedure and Criminalistics
Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

CONVICTION AS A FORCED MEASURE OF CRIMINAL AND LEGAL CHARACTER

Summary

The article, based on the analysis of the Criminal Code of Ukraine regulations and provisions of the criminal law doctrine, results in conclusions on the following: conviction is a legal consequence of the adjudication of a person to a certain measure of criminal punishment; the state of criminal record is associated with additional legal limitations arising after the punishment endured, therefore the general legal consequences of the conviction exceed the scope of the criminal punishment, and therefore unreasonably restrict such a person in his/her rights. It is proposed to provide a list of criminal consequences of the criminal record in the Criminal Code of Ukraine.

Key words: criminal liability, criminal punishment, conviction, repeated offence.